



KİTAP DEĞERLENDİRMESİ / BOOK REVIEW

Vern L. Bengtson, Norella M. Putney & Susan Harris. (2013). *Families and Faith: How Religion is Passed Down Across Generations*. New York: Oxford University Press, 267 s.

Derya EREN CENGİZ*

Vern L. Bengtson, Norella M. Putney ve Susan Harris tarafından kaleme alınan bu eser, 1970 ve 2005 yıllarında yürütülen kuşak araştırmalarının sonuçlarını karşılaştırmalı olarak sunarak, Amerika’da kuşaklar arası dinî aktarımın panoramasını çizmektedir. Kitabın temel sorunsalı Amerikan toplumunun kültürel ve dinî çoğulcu ortamında, ailelerin inançlarını çocuklarına nasıl aktaracağıdır. Endişeli ebeveyn ve dinî kurumların kaygısını paylaşan bu kitap, verilere odaklanmanın yanı sıra gerek ebeveynlere gerekse dinî kurumlara çözüm önerileri sunarak muhafazakâr bir çizgide ilerlediğini de göstermektedir. Bu bağlamda yazarlar üç temel sorunun cevabını aramaktadırlar: (a) Ebeveynler günümüzde hızla değişen toplumda inançlarını ne ölçüde aktarıyorlar? (b) Son yarım yüzyılda yaşanan toplumsal ve kültürel değişimler, ailelerin dini bir nesilden diğerine aktarabilme gücünü zayıflattı mı? (c) Neden bazı ebeveynler inançlarını aktarmada başarılı olurken diğerleri olamıyor? (s.11-12) Kitap bu sorulara toplam üç kısımda ve bu kısımların altında yer alan farklı bölümlerle oldukça sade ve anlaşılır bir dil kullanarak cevap aramaktadır.

Kitabın birinci kısmı Amerika’da dinî hayatın ve kuşakların bir fotoğrafını sunmaktadır. Toplamda 3500’den fazla kişinin dahil olduğu bu çalışma, Amerikan toplumunda yaşanan dinî değişimi dört kuşak üzerinden nicel ve nitel araştırma yöntemlerini kullanarak incelemektedir. Bahsi geçen bu dört kuşak, kitap boyunca K1, K2, K3 ve K4 kısaltmalarıyla kullanılmış ve her bir kuşağa karşılık gelen dönemler detaylıca açıklanmıştır. K1, 1890 ve 1915 yılları arasında doğan Birinci Dünya Savaşı kuşağıdır. K2, 1916 ve 1931 yılları arasında doğan Büyük Buhran kuşağı ve 1932-1945 yılları arasında doğan Sessiz Kuşaktan oluşmaktadır. K3 ise Erken Dönem (1946-1954 arası doğanlar) ve Geç Dönem (1955-1964 arası doğanlar) Baby Boomer kuşağına karşılık gelmektedir. Son olarak K4 ise 1965 ve 1979 arası doğan X kuşağını ve 1980 ve 1988 arası doğan Y kuşağını kapsamaktadır. Bu dört kuşaktan ilk üç kuşak dinî inançlarını kendinden sonraki kuşaklarla aktarabilmiş ancak dördüncü

* Arş. Gör., Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, deryaereneren@hotmail.com,
ORCID: 0000-0001-7598-2027

kuşak söz konusu olduğunda bu devamlılıkta bir kırılma meydana gelmiştir. Dördüncü kuşak, anneleri, büyükanneleri ve büyük büyük anneleri kadar dindar değildir. 1960'larla birlikte sosyal ve politik hayatın değerlerini sorgulayan karşıt hareketlerin yükselişi ve kolektiveyi önceleyen değerlerin yerini bireyciliğe bırakması, bu durumun önemli bir sebebi olarak gösterilmektedir (s.5).

Bunun yanı sıra bu çalışmanın da üzerinde yoğunlaştığı gibi, aile ilişkilerinde yaşanan değişimler bireylerin dinî hayatları üzerinde son derece etkilidir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren boşanma oranları ciddi derecede artmış ve çocukların çoğu tek ebeveyniyle birlikte yaşamaya başlamıştır. Özellikle aile kurumunda yaşanan bu değişimler, ailenin çocuğun dinî hayatı üzerindeki etkisinin azaldığı yönünde değerlendirilmiştir. 2008 yılında yapılan bir ankete göre Amerikan toplumunun %44'ü ailesiyle aynı inancı paylaşmamaktadır. Özellikle *none* olarak ifade edilen, diğer bir deyişle hiçbir dinî bağlılığı olmayan bireylerin artışı dikkat çekicidir. Ancak yine de bu çalışma, 1970 ve 2005 yıllarında dindarlığın derecesi, dinî katılım, İncil yorumu ve gündelik hayatta din boyutlarını ölçmüş ve ebeveynlerin çocuklarıyla bu boyutlarda oldukça benzer sonuçlara sahip olduğu görülmüştür. Kitapta dindarlığın boyutunun hangi dinî inanç veya mezhep üzerinden yürütüldüğü belirtilmemekte, bu da okuyucu için muğlaklık noktası oluşturmaktadır. Bununla birlikte, yine 1970 ve 2005 yıllarında dindarlığın boyutlarından sonra Evanjelik Protestanlık, ana akım Protestanlık, Katoliklik, Yahudilik, Mormonluk ve hiçbir dinî bağlılığı olmayanlar üzerinden ayrı bir analiz yürütülmüştür. Bu analizde çocuğuyla aynı inancı paylaşan ebeveynlerin hem 1970'teki hem de 2005'teki oranlarına yer verilmiştir. Katolik ebeveynlerin çocuklarıyla aynı inancı paylaşma oranı 1970'te %84'ken, 2005'te bu oran %43'e düşmüştür. Benzer şekilde ana akım Protestanlıkta da %59'dan %26'ya varan bir düşüş gerçekleşmiştir. Evanjelikler ve Yahudiler oranlarını büyük ölçüde korumayı başarmışlardır. Ancak Mormonluk (%67-%85) ve hiçbir dinî inancı olmayanlarda (%40-%63) ciddi bir artış meydana gelmiştir. Dolayısıyla, kitabın da vurguladığı üzere yaşanan tüm sosyokültürel ve teknolojik değişimlere karşın dinin nesiller arası aktarımı büyük oranda devam etmektedir.

Kitabın ikinci kısmı, dinin aktarımının veya kesintiye uğramasının esas nedenini aile ilişkileri üzerinden okumaktadır. Çalışmanın temel iddiası da bu yöndedir. Aileyle kurulan duygusal yakınlığın derecesinin dinin aktarımında nasıl bir rol oynadığı, katılımcılara önce anket uygulanarak, ardından da mülakat yapılarak keşfedilmeye çalışılmıştır. Ailesine daha yakın ve bağlı olan çocukların ailesinin dinî inancını takip etmede ve dindarlığın boyutlarında daha yüksek bir orana sahip olduğu görülmüştür. Farklı dinî gelenekler üzerinden yapılan bir incelemede ise çocuklarıyla yakın ilişki kuran ebeveynlerin çocuklarıyla aynı inanca sahip olma oranlarının özellikle Mormonlarda ve Yahudilerde daha yüksek olduğu görülmüştür. Aynı veriler anne ve baba özelinde ayrı ayrı incelendiğinde ise baba ile yakınlığın dinin aktarımında -Yahudilik ve Mormonluk hariç- ilginç bir şekilde çok daha etkili olduğu saptanmıştır (s. 77). Yapılan mülakatlar, nicel araştırmanın sonuçlarını destekler

nitelikte olsa da çocukların ailelerinin inançlarını takip ederken bunu ne derece bilinçli yaptıklarını açıklamada tatmin edici derinlikten uzaktır.

Kitabı ilginç kılan yönlerden biri de sadece ebeveynlerin değil anneanne/babaanne ve dede faktörünün de çocuğun dinî hayatı üzerinde etki sahibi olduğunu göstermesidir. Artık anneanne/babaanne ve dedeler eski kuşaklara göre daha uzun ve sağlıklı bir hayat sürebilmekte ve coğrafi sınırlılıkları daha kolay aşarak torunlarıyla daha fazla vakit geçirebilmektedir. Annelerin çalışma hayatında daha fazla yer alması da bu vakit geçirmeyi zorunlu hale getirmektedir. Hem K1 ve K3 hem de K2 ve K4, yani nineler/dedeler ve torunlar incelendiğinde, dindarlığın boyutlarında oldukça benzer oranlara sahip oldukları da ortaya çıkmıştır. 2005 yılında yürütülen çalışmada K2 ve K4'ün kiliseye katılım oranları neredeyse aynıdır. Katılımcılar bu durumu açıklarken özellikle geçmişe dair anılarından, dedelerinin onları kiliseye götürmelerinden ve bunun onları manevi olarak beslediğinden bahsetmektedirler. Herhangi bir dinî inanca sahip olmayan ya da dine karşı olan anneanne/babaanne veya dede de aynı şekilde torununun hiçbir dinî bağlılığı olmaması konusunda da etkili olmaktadır (s.103). Bu veriler, geleneksel aile yapısının çözüldüğüne yönelik çalışmalar için oldukça düşündürücü olmakla birlikte yeni yapılacak çalışmalar için de sağlam bir kaynak teşkil etmektedir.

Farklı inançtan bireylerin evlenmesi durumunda dinî aktarımın durumunu da ele alan kitap, bu bireylerin evliliğinden doğan çocukların genellikle annelerinin dinî inancını benimsediklerini ortaya koymaktadır. Her ne kadar bunun nedeni istatistiksel açıdan açıklanmamış olsa da çocuğun dinî sosyalleşmesinde annenin daha fazla rol oynaması bu durumu açıklayabilir. Ancak daha önceki bölümlerde baba ile kurulan yakın ilişkinin anne ile kurulan yakın ilişkiye göre dinî aktarımda daha başarılı olduğu göz önünde tutulunca bu iki farklı durum okuyucu da kafa karışıklığına yol açabilmektedir. Çalışmanın, bu sonuçları daha kapsamlı değerlendirmemiş olması sonuçların uyumsuzluğu konusunda şüphe oluşturmaktadır.

Kitabın son kısmı da yeni neslin nerede duracağına, diğer bir ifadeyle dinden kopup kopmayacaklarına dair bir soru yönelmektedir. Yapılan araştırmalarda görülmüştür ki her 10 genç yetişkinin neredeyse 6'sı ebeveynlerinin dinî inancını paylaşmaktadır. Ancak maddiyonun öbür yönünü de dikkate alan kitap, her 10 yetişkin gencin 4'ünden fazlasının ailesinden farklı bir inanca sahip olduğunu vurgulamaktadır. Dinî aktarımın başarısız olduğu gruplar incelendiğinde ortaya üç farklı tip çıkmıştır. Birinci grup ailesinin benimsediği inanca karşı son derece tepkisel olup, o dinden farklı dinlere ya da dinsizliğe yönelebilen *isyankârlar (religious rebels)* dır. *None* olarak ifade edilen hiçbir dinî aidiyete sahip olmayan bireylerin bu gruba dahil olduğu görülmektedir. Ancak dinî aktarımdaki kesinti mutlak surette dinden kopuş anlamına gelmemelidir. Bahsi geçen ikinci grup, *mutaassiplar (religious zealots)*, ailesinden çok daha dindar diğer bir ifadeyle fanatiklik derecesinde dindar bireylerden oluşmaktadır. Son grup *bumeranglar (religious prodigals or boomerangs)* ise ilk

başta birinci gruptaki gibi ailesinin inancına tepki gösterip farklı bir yol izleyen ancak sonrasında bumerang misali tekrar aynı inanca dönen kişileri kapsamaktadır. İsyankârlar ailelerinin kendilerini dinî konularda zorlamalarından sıkılan, dinî vaazların gerçek hayatta uygulanmamasından rahatsızlık duyan ve bu sebeplerle dinden uzaklaşan insanlardan oluşur. Mutaassıplar ise ailelerinin dine karşı kayıtsızlığından rahatsız duymaktadır (s.132).

Çalışmanın sadece dinî inançlar üzerinden değil aynı zamanda *none* yani hiçbir dinî bağlılığı olmayan grupları da incelemesi kitabın kapsamını genişleterek, Amerikan dinî hayatını daha geniş pencereden görme imkânı sunmaktadır. Hiçbir dinî aidiyeti olmayan bu grup, ateistlerden, agnostiklerden, kurumsal dine ait olmayanlardan ve bunların dışında tamamen dine kayıtsız kalanlardan oluşmaktadır. Bu sınıflandırma oldukça sorunlu görünmektedir, zira Tanrı'nın varlığını militanca reddeden ateistler ile dinî/manevi tecrübeye olumlu bakıp bunu kurumsal dindarlıktan ayrı tutanlar aynı kategoride değerlendirilmektedir. İstatistikler, hiçbir dinî bağlılığı olmayan bu grubun özellikle genç nüfusta giderek yükseldiğini işaret etmektedir. Ancak bahsettiğimiz gibi bu grupta dine karşı farklı düşünceleri olan bireyleri kapsadığından sonuç çok da şaşırtıcı görülmemelidir. *None* grubunun yükselişinin sebebi eğitim seviyesinin artması, dindarlığın politik alana taşması vb. dinamiklerle açıklanmaya çalışılsa da bu kitabın dikkat çekmek istediği en önemli sebep dinî bağlılığı olmayan ebeveynlerin kendilerinden sonraki nesli de dinî geleneğe ait olmadan yetiştirmeleridir. Dinî bağlılığı olmayan yaklaşık 10 kişiden 6'sının ebeveynleri de dinî bağlılığa sahip değildir. Burada dikkat çekici olan dinsizliğin kilise, tapınak, sinagog vb. bir kuruma sahip olmadığı halde bir gelenek haline gelip kuşaklar arası aktarılmasıdır. Dinî bağlılığı olmayan ebeveynler bu aktarımı genellikle hümanistik ve ahlakî değerler üzerinden gerçekleştirilmektedirler (s.153).

Kitabın, dinî aktarımın en güçlü olduğu grupları da incelemesi içeriğe zenginlik katmıştır. Mormonlar, Yahudiler ve Evanjelikler inançlarını kendilerinden sonraki kuşağa aktarmada diğer dinî gruplara göre daha başarılı olmuşlardır. Bunun sebepleri arasında ise bu üç grubun da diğer inançlara göre azınlık olarak görülmeleri ve kendi içlerinde iyi örgütlenmeleri ve aileye oldukça fazla önem atfetmeleri bulunmaktadır. Ancak bu gruplar her ne kadar güçlü bir topluluk duygusuna sahip olsa da farklı inançtan bir evlilik, ebeveynlerin katı din aktarımı, ebeveynlerin öğütledikleri ile yaptıkları arasında tutarsızlık olması durumunda aktarım zedelenmektedir.

Çalışmanın sonunda ebeveynlerin çocukların inancı üzerinde sanıldığından daha etkili olduğunu yapılan diğer çalışmalarla da destekleyip, inançlarını çocuklarına aktarma konusunda endişe duyan ailelere bazı tavsiyeler yapılmaktadır. Ailelerin din konusunda baskıcı ve otoriter tutumu -en azından bu çalışmadaki örnekleme- çocukların dinden uzaklaşmasına sebep olabilmekteyken, daha özgür bırakılan çocukların ailesiyle aynı dine mensup olduğu görülmüştür. Çocuğun dinî açıdan rol model gördüğü nineler ve dedelerin etkisi de yadsınmamalıdır. Çocukların dinden uzaklaştığını düşünen din görevlileri için de eğitim

programlarının tek bir nesil üzerine odaklanmasından ziyade farklı nesilleri kuşatacak ve aile ilişkilerini güçlendirmeye yönelik düzenlemeler yapılması önerilmektedir. Bununla birlikte her şeyden önce yeni kuşağın henüz genç olduğu ve farklı düşüncelere kapılmalarının normal olduğu hatırlatılmakta, fikirlerinin zaman içinde değişebileceğinin de göz önünde tutulması gerektiğinin altı çizilmektedir.

35 yıl arayla tekrarlanan boylamsal çalışmanın bir ürünü olan bu kitap, günümüzde çoğu kişinin geleneksel aile değerlerinin kayb olduğu yönündeki kaygılarının aksini ispatlar niteliktedir. Zira çocuklarıyla aynı inancı paylaşan ebeveynlerin oranı %60'tır. Dindar ebeveynlerin inançlarını aktarmada halâ başarılı oldukları görülmektedir. Bu aktarımın başarılı olmasındaki en önemli kriter ise aile ve çocuk arasındaki ilişki tipidir. Sıcak ve destekleyici ebeveynler dinî aktarımda daha başarılı olurken, soğuk ve otoriter tipli ebeveynler dinî aktarımda başarısız olmaktadır. Elbette ki aynı inancı paylaşmak dinin tüm değerlerinin de aynı şekilde aktarıldığını göstermemektedir. Kitaba dair en büyük soru işareti de bu konuda oluşmaktadır. Çocuğun anne-babasıyla ve hatta nine ve dedeleriyle aynı inancı devam ettirmesi dinî yaşantının kesintisiz aktarılması anlamına gelmemelidir. Nitekim dindarlık sadece bu kitabın dahil ettiği boyutlardan oluşmamaktır. Dinin gündelik hayattaki kararlar ve pratikler üzerindeki etkisi, dindarlığın ideolojik yönü ve dinî bilgi gibi boyutlar hakkında kitapta derinlemesine bir ayrıma gidilmemiştir. Bununla beraber kitapta dinî aktarımın büyük ölçüde başarılı olduğu sık sık tekrarlanmaktadır ancak Protestanlığın ve Katolikliğin bu aktarımın dışında kalması, dinî aktarımın ailenin etkisine ek olarak dinin kendi yapısından kaynaklandığını da düşündürmektedir. Zira Evanjelizm ve Mormonluk tepkisel dinî oluşumlardır ve ana akım dinî düşünceden rahatsızlık duyanlar için birer alternatiftir. Bu alternatiflerde dinî aktarımın yüksek çıkması Katoliklik ve Protestanlıktan uzaklaşan bir toplum için anlaşılabilir bir durumdur. Yahudilik de inanç ve pratik olarak uygulanmasa bile kimlik ve kültürel yönüyle nesiller arası aktarımı nispeten yüksek bir dindir. Bu etkenler dikkate alındığında aktarımın sadece aile ile değil dinin bizzat kendi öğretileri ve kültürel algılanışı ile de etkili olduğu görülebilir. Buna ek olarak, Amerika'daki Müslüman nüfus göz önüne alındığında, neden İslam'ın da araştırmaya dahil edilmediği merak konusu olmuştur. Tüm bunlara karşın bu eser, 35 yıl arayla tekrarlanarak oldukça zahmetli ve detaylı bir çalışma örneği teşkil etmektedir. Hem sunmuş olduğu veriler hem de kullandığı yöntem ile din, kuşak ve aile üzerine çalışan din sosyolojisi, din psikolojisi ve aile sosyolojisi araştırmacılarının çalışmalarına katkı sağlamaya devam edecektir.